

**SEKSUALUNDERVISNING, GRÆNSER OG SAMTYKKE
PÅ ERHVERVSUDDANNELSER**
INSPIRATION TIL LÆRERE OG LEDELSE

Copyright: Sex & Samfund, november 2023

ISBN: 978-87-93654-28-0

Kopiering og print af dette materiale eller dele deraf er kun tilladt efter reglerne i gældende lov om ophavsret eller inden for rammerne af en aftale med Copydan.

Indhold: Freja Mannov Olesen, Dikke Lykke Jakobsen og Sara Wondie, Sex & Samfund

Ansvarshavende redaktør: Anne Wind

Layout: Terese Skovhus

Illustrationer: Florinda Pamungkas

INDHOLD

INTRODUKTION	4
Seksuel sundhed og trivsel på erhvervsuddannelserne	4
AT SKABE EN SAMTYKKEKULTUR	8
Politiker og handlingsplaner	9
7 Anbefalinger til at skabe en samtykkekultur	10
Begrebsafklaringer	12
Hvad er samtykke?	12
Hvad er samtykkeloven?	12
Hvad er sexismen?	13
Hvad er LGBT+?	13
HVEM SKAL GØRE HVAD?	14
Rolle- og ansvarsfordeling	16
SEKSUALUNDERVISNING PÅ ERHVERVSUDDANNELSERNE	19
Mulige rammer for seksualundervisning på erhvervsuddannelserne	19
Sex & Samfunds anbefalinger til god seksualundervisning	20
Et trygt rum i undervisningen	20
Redskaber til at sætte grænser	21
6 grundprincipper for god seksualundervisning	23
Ved mistanke om seksuelle overgreb	30
RÅDGIVNING TIL ELEVER OG LÆRLINGE	31
RESSOURCER TIL FAGPERSONER	33

INTRODUKTION

SEKSUEL SUNDHED OG TRIVSEL PÅ ERHVERVSUDDANNELSERNE

Der har de seneste år været stigende efterspørgsel på seksualundervisning og dialog om samtykke på erhvervsuddannelserne. Efterspørgslen kommer blandt andet fra elevorganisationerne Erhvervsskolernes Elevorganisation (EEO) og Landssammenslutningen af Handelsskoleelever (LH).

”Der mangler viden og dialog om grænser, lyst og samtykke, så vi ikke ser unødvendig grænseoverskridende adfærd.”

Julie Madsen, formand for Erhvervsskolernes Elevorganisation (EEO)¹

Der findes ikke en entydig definition af hvad 'seksualundervisning' på ungdomsuddannelser indebærer, men baseret på Sex & Samfunds² mangeårige erfaringer med seksuel dannelse og trivsel, og på elevorganisationernes anbefalinger, kan det være både undervisning og andre aktiviteter om et mangfoldigt udvalg af emner relateret til køn, krop og seksualitet. Det kan spænde fra mere klassiske emner som krop, prævention og seks sygdomme, over emner som køn, relationer og digital trivsel, til emner som fertilitet, abort og familiedannelse - for blot at nævne en håndfuld. Emnerne er mangfoldige, dels fordi der er stor forskel på elevernes/lærlingenes vidensniveau og egne erfaringer, og dels fordi, det er forskelligt om, og hvordan, den enkelte har modtaget seksualundervisning tidligere. Sundheds- og seksualundervisning og Familiekundskab er obligatorisk i grundskolen og bør dække en bred vifte af emner, men mange oplever, at de enten slet ikke fik seksualundervisning, eller at undervisningen var mangelfuld, blandt andet pga. manglende systematisering på tværs af skolen³. Fra 2023 er seksualundervisning for første gang obligatorisk på de gymnasiale uddannelser, men også elever og lærlinge på erhvervsuddannelser bør modtage relevant og tidssvarende seksualundervisning om et mangfoldigt udvalg af emner.

1. gymnasieskolen.dk/articles/gymnasieeleverne-vil-have-seksualundervisning-paa-skemaet

2. Sex & Samfund er en forening, der arbejder nationalt og internationalt for alles lige ret til at bestemme over egen krop, køn og seksualitet. Læs mere på sexogsamfund.dk

3. Evaluering af Sundheds- og seksualundervisning og familie kundskab (SSF) Udarbejdet af Als Research for Styrelsen for Undervisning og Kvalitet. Januar 2019.

De seneste år har #metoo, grænser og samtykke fyldt meget i den offentlige debat, og det er blevet belyst, at der også i forskellige erhverv er problemer med ligestilling og trivsel relateret til køn, krop og seksualitet.⁴

En undersøgelse blandt danskere mellem 16 og 74 år fra 2023 foretaget af Epinion for Det Kriminalpræventive Råd peger desuden på en efterspørgsel efter mere viden om samtykke. Mellem 28% og 36% af 16-30-årige på forskellige uddannelser føler sig nemlig ikke tilstrækkeligt oplyste om, hvad samtykke til sex indebærer. Her er andelen størst på erhvervsuddannelser med 36%⁵. Innsatsen for at skabe større viden om samtykke og styrke en samtykkekultur er altså både nødvendig og efterspurgt, og det er oplagt at den finder sted på alle uddannelsesinstitutioner – for eksempel som en del af seksualundervisningen.

Et andet centralt argument for seksualundervisning på erhvervsuddannelserne er, at 38 % af eleverne og lærlingene er mellem 16 og 20 år⁶, som er den aldersgruppe, hvor de fleste unge gør sig de første seksuelle erfaringer⁷. Samtidig er denne aldersgruppe overrepræsenteret i statistikker om seksuelle krænkelser som både offer og krænker⁸.

Erhvervsuddannelserne adskiller sig fra andre ungdomsuddannelser ved at være vekseluddannelser, hvor eleverne og lærlingene en stor del af tiden er i oplæring og ikke befinder sig på skolen. Det er lærerpladserne, der har ansvaret for at stille et trygt arbejds- og læringsmiljø til rådighed for elever/lærlingene, mens de er hos dem. Man kan som skole understøtte dette i dialogen med lærepladserne. I afsnittet "Ressourcer til fagpersoner" (s. 33) findes inspiration til dette arbejde. Der ligger dog også fortsat et væsentligt ansvar hos lederne af erhvervsskolerne og i 2022 blev der indført ændringer i erhvervsuddannelsens bekendtgørelser, hvor et godt psykisk arbejdsmiljø, dialog om mangfoldighed og diskrimination samt personlig grænsesætning på forskellig vis er fremhævet i faglige mål i flere fag⁹.

4. For eksempel: menneskeret.dk/nyheder/hver-femte-elev-hotel-restaurationsbranchen-udsat-sexchikane

em.dk/aktuelt/udgivelser-og-aftaler/2023/okt/undersogelse-af-chikane-og-mobning-i-den-danske-handelsflaade

5. dkr.dk/materialer/vold-og-voldtaegt/stereotype-forestillinger-om-voldtaegt-og-holdning-til-samtykke

6. uddannelsesstatistik.dk/Pages/Reports/1892.aspx

7. Bl.a. Projekt SEXUS

8. dkr.dk/materialer/vold-og-voldtaegt/seksuelle-krænkelser

9. retsinformation.dk/eli/lt/2022/555

Med dette katalog tilbyder Sex & Samfund (med vigtige bidrag fra Erhvervsskolernes Elevorganisation, Landssammenslutningen af Handelsskoleelever, Danske Erhvervsskoler og -Gymnasier og Styrelsen for Uddannelse og Kvalitet) inspiration til, hvordan skoleledelse og lærere kan tilrettelægge og varetage seksualundervisning og styrke en samtykkekultur og trykke fællesskaber på erhvervsskolerne.

Kataloget har tre fokusområder: Første fokus er, hvordan en samtykkekultur kan skabes på de enkelte skoler. I dette afsnit gives anbefalinger til indsatsen, begrebsafklaringer af hvad samtykke går ud på og argumentationer for, hvorfor det er vigtigt at prioritere. Dette afsnit vil være relevant for ledelser og lærere på tværs af erhvervsuddannelser.

Andet fokus er fordeling af ansvar og roller fordelt på hele skolen: hvem bør løfte hvilke opgaver i forbindelse med en indsats for både samtykkekultur og seksualundervisning? Uanset din rolle på erhvervsuddannelsen, kan du få inspiration i dette afsnit.

Det tredje og sidste fokus er selve seksualundervisningen. Her får du Sex & Samfunds anbefalinger til god og tidssvarende seksualundervisning. Dette afsnit er primært relevant for lærere og andre, der skal facilitere seksualundervisning.

God læselyst!

AT SKABE EN SAMTYKKEKULTUR

At begynde på en erhvervsuddannelse markerer et skift for mange. Elever/lærlinge og deres forældre og andre vigtige voksne, vil typisk opleve at skole-hjemsamarbejdet ændrer karakter og bliver betydeligt indskrænket sammenlignet med grundskolen. Elever på ungdomsuddannelser vil ofte opleve en større grad af selvstændighed, og de vil møde nye forventninger – både fagligt og socialt. Mange unge får deres første erfaringer med fester og alkohol, flirt og sex. Alt imens de fleste skal vænne sig til et højere fagligt niveau og en ny hverdag.

Elevtrivselsundersøgelsen fra 2022 viste - på tværs af alle erhvervsuddannelserne og på tværs af køn - at næsten hver femte elev/lærling under 25 år, har oplevet uønsket seksuel opmærksomhed fra andre elever eller ansatte på skolen inden for det seneste år¹⁰. Det er altså centralt, at eleverne og lærlingene klædes på og får støtte til at kunne begå sig og passe på sig selv, på sin krop og på hinanden både ved at praktisere en respektfuld samtykkekultur og så de ved, hvad de kan gøre, hvis de oplever grænseoverskridende adfærd.

Det er værd at bemærke, at det ikke kun er de yngste elever og lærlinge der bør være i fokus her, men også de voksne. For at skabe en kultur præget af samtykke og respekt, er der behov for en bred indsats. Det vil være læring, som ikke forbliver på uddannelsesstedet, men som eleverne tager med sig videre i andre fællesskaber, i oplæring, og når de træder ind på arbejdsmarkedet som færdiguddannede.

“Vores elever, der kommer direkte fra skolen ud på arbejdsmarkedet, mangler viden på området. Underviser vi eleverne på vores erhvervsuddannelser i samtykke og grænser, vil det være med til at skabe en bedre arbejdskultur i fremtiden.”

Lucas Westphal, formand for Landssammenslutningen af Handelsskoleelever (LH)

10. [uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/2022/feb/220224--ny-maaling-viser-stabil-hoej-trivsel-blandt-unge](https://www.uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/2022/feb/220224--ny-maaling-viser-stabil-hoej-trivsel-blandt-unge)

POLITIKER OG HANDLINGSPLANER

Mange erhvervsuddannelser har allerede handlingsplaner og politikker for eksempelvis mobning, alkohol og fravær. Det er også en god idé at lave en handlingsplan, der konkretiserer skolens arbejde med samtykke og grænser, som med fordel kan tænkes sammen med eksisterende handlingsplaner. I arbejdet med at sikre trygge rammer for elevfællesskabet er det værd at overveje, hvordan udviklingen af retningslinjer/politikker kan ske med inddragelse fra alle skolens relevante aktører, så der sikres en bred opbakning. Regler og politikker kan nemt forekomme abstrakte, så i udviklingen af en handlingsplan er det vigtigt at få konkretiseret, hvordan den skal føres ud i praksis og blive en del af skolens hverdag og kultur. Det er en god idé at gøre sig nogle overvejelser om, hvordan skolens værdier afspejles i handlingsplanen, så skolens overordnede værdisæt også er grundlag for, hvordan man som skole ønsker at håndtere forskellige hændelser, som eksempelvis billeddeling uden samtykke mellem elever hen over weekenden, krænkende adfærd under en fredagsbar eller homofobisk sprogbrug i undervisningen.

Det er i selve udviklingen af handlingsplanen og i samarbejdet herom, at kulturen kan skifte eller styrkes – og det kan være et meget brugbart og væsentligt redskab at have forberedt, så man kan gribe til planen, når behovet opstår, og man skal håndtere en hændelse. Derfor er det også vigtigt at vende tilbage til aftaler og indhold i handlingsplanen med jævne mellemrum, så nye elever/lærlinge og medarbejdere også får mulighed for at bidrage og tage ejerskab.

Det giver tryghed for alle skolens aktører at have en klar rollefordeling i tilfælde af for eksempel seksuelle krænkelse, så alle ved, hvem der gør hvad, og hvor man kan henvende sig. Det gør, at man i svære situationer kan forholde sig til at undersøge, hvad der konkret er sket, uden at gå i panik. Det er naturligvis ledelsens ansvar at handlingsplanerne bliver udviklet og overholdt i praksis, men det er vigtigt at elever/lærlinge og ansatte kan se sig selv i dem.

7 ANBEFALINGER TIL AT SKABE EN SAMTYKKEKULTUR

Herunder præsenterer vi 7 overordnede anbefalinger til at skabe en samtykkekultur på erhvervsuddannelserne. Anbefalingerne er udviklet af Sex & Samfund med vigtige input og opbakning fra Erhvervsskoleelevernes Elevorganisation og Landssammenslutningen af Handelsskoleelever.

- 1** Alle erhvervsuddannelser bør have en samværspolitik for forebyggelse og håndtering af sexismen, grænseoverskridende adfærd, diskrimination, seksuelle krænkelser og seksuelle overgreb. Eleverådet bør inddrages og være en væsentlig faktor i udviklingen af samværspolitikken.
- 2** Alle erhvervsuddannelser bør italesætte samtykkekultur og mangfoldighed allerede ved uddannelsesstart og tage emnet op løbende og efter behov.
- 3** Elever og lærlinge på alle erhvervsuddannelser bør modtage undervisning i grænser, lyst, mangfoldighed og samtykke.
- 4** Alle erhvervsuddannelser bør sørge for, at al personale kender til, bakker op om og aktivt er med til at realisere institutionens samværspolitik.
- 5** Alle erhvervsuddannelser bør - i samarbejde med arbejdsmarkedets parter – indgå i dialog med lærepladser tilknyttet skolen og italesætte samtykkekultur og mangfoldighed.
- 6** Alle erhvervsuddannelser bør sørge for, at alle elever og lærlinge har et trygt sted at gå til, hvis de oplever eller har spørgsmål om sexismen, grænseoverskridende adfærd, diskrimination, seksuelle krænkelser og seksuelle overgreb.
- 7** Alle erhvervsuddannelser bør være aktive og modige medspillere i at fremme samtykkekultur når elever og lærlinge bevæger sig i sociale rum både i og uden for klasselokalerne, lærepladserne og skolens område.

BEGREBSAFKLARINGER

Hvad er samtykke?

Samtykke er, når man udtrykker, at man er enig, giver tilladelse til eller tilslutter sig noget. Man kan for eksempel give samtykke ved at udtrykke et ja til en flirt eller til sex, og det kan se ud på flere måder. Det kan være med ord eller med kropssprog, for eksempel hvis man smiler og rykker tættere på den anden person. Samtykke er en måde at bekræfte, at man ønsker at deltage.

Man kan altid stoppe med at give samtykke, hvis man holder op med at have lyst til det, man har indvilget i. Man kan også godt give samtykke til en ting, men ikke til en anden. Det kan for eksempel være samtykke til at flirte, men ikke til at kysse. Derfor er det vigtigt, at man er opmærksom og tjekker ind med hinanden for at sikre, at alle er enige om, hvad der skal ske.

Hvad er samtykkeloven?

Samtykkeloven kaldes officielt "en samtykkebaseret voldtægtsbestemmelse", og trådte i kraft i 2021. Før da blev sager om voldtægt vurderet ud fra om der havde været vold eller tvang, og om offeret var i stand til at sige fra eller gøre modstand. Med den nye voldtægtsbestemmelse er fokus i stedet på om de involverede parter har samtykket.

Den nye bestemmelse betyder, at ansvaret for ikke at blive voldtaget, ikke længere er offerets, men at alle involverede har ansvar for at sikre sig, at der er samtykke. Med andre ord er det kun sex, hvis der er samtykke.

Hvad er sexismen?

Begrebet er oversat fra det engelske 'sexism'. Det engelske ord 'sex' betyder biologisk køn. Sexisme handler altså ikke (nødvendigtvis) om sex, men er fordomme eller diskrimination på baggrund af køn.

Hvad er LGBT+?

LGBT+ er en international samlebetegnelse for lesbiske, bøsser, biseksuelle og transpersoner. "+"-et dækker andre identitetsbetegnelser, der bryder med normer for køn og seksualitet, for eksempel interkøn eller aseksualitet.¹¹

“Jeg har heldigvis min fagforening og min skole i ryggen med hensyn til det meste, men jeg tvivler faktisk på, at skolen ville have min ryg, hvis min chef var homofobisk. Og det er supervigtigt for mig at vide, at der er styr på mit bagland.”¹²

Oscar, Erhvervsuddannelseselever Imod Fordomme (EiF)

11. Læs evt. mere her:
lgbt.dk/ordbog/

12. oxymagazine.com/text/r2957tg9q1dewvzngt37irbj4zvu

ERHVERVSUDDANNELSESELEVER IMOD FORDOMME (EIF)

Erhvervsuddannelseselever imod fordomme (EiF) er et fællesskab af LGBT+-elever og -læringer på tværs af landet. Eleverne og læringerne i EiF ønsker at gøre op med de fordomme og den diskrimination, man som LGBT+-person kan møde i sit fag og på sin skole.

EiF har lavet 6 råd til at skabe en mere inkluderende skole for LGBT+-elever og -læringer, som er et godt sted at starte for dig, der er skoleleder. Som skoleleder kan du underskrive anbefalingerne. Så bliver det synligt for alle, at din skole arbejder på at gøre skolen mere inkluderende. Læs mere på www.eleverimodfordomme.com

HVEM SKAL GØRE HVAD?

Det er en god idé at koordinere indsatsen på skolen, så alle skolens aktører involveres i et fælles skolemiljø, og at der på skolen bliver taget et overordnet ansvar og lagt en plan for arbejdet med seksualundervisning og skabelsen af en samtykkekultur.

Fordi seksualundervisning ikke er obligatorisk på erhvervsuddannelserne, er det ofte op til den enkelte lærer at inddrage emner som seksualitet, køn, grænser, samtykke m.m. i undervisningen. En undtagelse er de fag, hvor emnerne er beskrevet i bekendtgørelsen, som det eksempelvis er tilfældet med faget "Sundhed og samfund" på GF1. Når den enkelte lærer alene har ansvaret for at prioritere undervisning eller andre aktiviteter om seksualundervisningens emner, kan det være vanskeligt at afsætte tid til det i et ellers tætpakket skoleskema. Desuden kan undervisning i emner som grænser og samtykke nemt blive til noget, der kun sker ved i forbindelse med konkrete opståede (svære) situationer i klassen.

Når der arbejdes med en koordineret indsats, bliver et fokus på seksualundervisning og samtykkekultur systematiseret, så det ikke længere er tilfældigt eller udelukkende afhængigt af den enkelte lærers behovsvurderinger eller faglige kompetencer. Med en sådan systematisering bliver der taget et overordnet ansvar for området, og der sikres en prioritering på hele skolen. Der bliver givet en klar rollefordeling mellem skolens fagpersoner, så opgaven løftes bredt af hele skolen. Samtidig prioriteres et tværfagligt samarbejde lærerne imellem, og også med inddragelse af for eksempel forskellige elevfora og eventuelle eksterne undervisere. En koordineret indsats betyder altså, at skolen systematiserer en helhedsorienteret, sammenhængende, tværfaglig og ledelsesprioriteret indsats om elevernes og lærlingenes seksuelle sundhed og trivsel.

ROLLE- OG ANSVARSFORDELING

Det er op til ledelsen på den enkelte skole at vurdere, hvordan arbejdet med at implementere seksualundervisning og skabe seksuel sundhed, trivsel og samtykketekultur kan fordeles og koordineres. Her er forslag til, hvilke roller der kan bringes i spil og forslag til ansvarsfordeling på tværs af de roller:

Ledelsen: Ledelsen har det overordnede ansvar for at prioritere seksualundervisning og arbejdet med at styrke en samtykketekultur i skolens arbejde med trivsel og trykke fællesskaber - og især når det er emner, der ligger udenfor læreplanerne. Det er også ledelsens ansvar, at der udarbejdes relevante handlingsplaner om for eksempel forebyggelse og håndtering af sexismen og seksuelle krænkelser. Ledelsen kan evt. søge inspiration og vejledning hos Danske Erhvervsskoler og -Gymnasier (se også bagerst i kataloget her). Et første skridt kan være at nedsætte et udvalg bestående af repræsentanter fra elevråd, lærere, vejledere m.fl., for at afdække behov, ønsker og kompetencer, og fastlægge, hvordan en fremtidig rollefordeling kan se ud.

Bestyrelsen: Skolens bestyrelse har det øverste ledelsesansvar og er blandt andet ansvarlig for institutionens undervisningskvalitet og drift – herunder, at der er et godt arbejds- og uddannelsesmiljø for ansatte, elever og lærlinge. Det kan derfor være en god idé, at den samlede plan for seksualundervisning og styrkelse af samtykketekultur, som er udarbejdet af institutionens ledelse og lærere, præsenteres for bestyrelsen. Planen kan eventuelt tilpasses på baggrund af anbefalinger fra bestyrelsen.

Lærerne: Lærere kan have til opgave at varetage seksualundervisning, og kan med fordel kan inddrage eleverne i tilrettelæggelsen. På Sex & Samfunds site til undervisere, www.underviserportal.dk, kan lærere finde gratis undervisningsmaterialer og didaktiske anbefalinger til at facilitere seksualundervisning. Alle Sex & Samfunds undervisningsmaterialer er bygget op som "opskrifter" og bygger alle på didaktiske rammer og tips til et trygt undervisningsrum, så de kan anvendes af de fleste lærere uden særligt forhåndskendskab til emnet. Man kan også arbejde med et fælles tema ved at hele skolen deltager i Uge Sex med undervisning i alle klasser om samme emner eller har en temauge i forbindelse med uddannelsesstart.

Eksterne undervisere: Det er også muligt at bestille eksterne undervisere til at holde oplæg eller forestå undervisning om for eksempel grænser, sex og samtykke. Afhængig af lærer-elev-relationen kan en del elever/lærlinge synes, det er tryggere at tale med eksterne undervisere om emner som for eksempel sex, end med deres lærer. Find anbefalinger til eksterne aktører og undervisning bagerst i kataloget her.

Elevråd og elevfora: Det er en god idé at inddrage forskellige elevfora løbende i planlægning af aktiviteter i forbindelse med uddannelsesstart, temadage m.m. Elevfora skal gerne repræsentere hele elevgruppen, så i nogle tilfælde kan det være nødvendigt at prikke øvrige elever og lærlinge på skuldrene, hvis man oplever, at de ikke er repræsenteret i nogen udvalg (for eksempel ift. køn, seksualitet, etnicitet m.m.)

Nogle erhvervsskoler haft succes med at arrangere caféaftener med besøg af eksterne, som sætter fokus på et emne. Elevrådene har også mulighed for at søge råd og inspiration hos Lands sammenslutningen af Handelsskoleelever eller Erhvervsskolernes Elevorganisation.

Studievejledning/uddannelsesvejledningen: Studievejledningen kan have et overblik over ressourcepersoner på skolen og holde sig opdaterede om eksterne rådgivningsmuligheder i forhold til køn, krop og seksualitet. Læs om diverse ressourcer bagerst i kataloget.

HVAD MED LÆRERPLADSERNE?

Erhvervsuddannelserne er kendetegnet ved at være vekseluddannelser, hvor elever og lærlinge en stor del af tiden er i oplæring og dermed befinder sig uden for skolens rammer og handlerum.

Det er dog et godt udgangspunkt for samarbejdet med lærepladserne, at man på skolerne kender til forhold og rammer i oplæringen.

Under oplæringen er elever/lærlinge i et arbejdstagerforhold. Arbejdsgiver har ansvaret for at sikre et trygt arbejdsmiljø uden seksuel chikane og har ifølge ligebehandlingsloven pligt til at sikre sine ansatte mod chikane.

Større arbejdspladser kan have ressourcer i en HR-afdeling til at sikre et trygt arbejdsmiljø og forebygge og håndtere grænseoverskridende adfærd. Der findes også andre ressourcer, som lærepladserne kan benytte, og som kan være gode at kende til, hvis en arbejdsplads rækker ud. Læs mere herunder og i afsnittet "Ressourcer til fagpersoner" på side 33.

Det kan være en god idé at bruge fagbevægelsen som aktivt allieret i arbejdet med at sikre et trygt arbejdsmiljø. Ledelsen på arbejdspladserne kan for eksempel opsøge viden og tilmelde tillidsvalgte til kurser og efteruddannelse via fagbevægelsens partnerskab; FIU-Ligestilling.

I 2022 indgik regeringen og arbejdsmarkedets parter Trepartsaftale mod seksuel chikane, der skal styrke håndtering og forebyggelse af seksuel chikane på arbejdspladser. Trepartsaftalen indeholder initiativer, vejledning og anbefalinger til både virksomheder, elever/lærlinge og erhvervsuddannelser. Læs mere på: [Beskæftigelsesministeriets hjemmeside](#)

Ledelse og lærere på skolen kan oplagt tale med elever/lærlinge om, hvordan fagforeninger kan støtte ved eventuelle udfordringer under oplæringen, hvor skolernes handlerum er begrænset.

Derudover kan skolerne undervise eleverne/lærlingene om deres rettigheder som arbejdstagere. Det er en oplagt del af seksualundervisningen.

SEKSUALUNDERVISNING PÅ ERHVERVSUDDANNELSERNE

MULIGE RAMMER FOR SEKSUALUNDERVISNING PÅ ERHVERVSUDDANNELSERNE

Seksualitet og seksuel sundhed indgår som obligatoriske emner i faget "samfund og sundhed" på GF 1. Der er for eksempel mål, der handler om den enkeltes seksuelle sundhed, om respekt for andres kønsidentitet og om anvendelse af sociale medier¹³ Men der er også mulighed for at arbejde med seksualundervisning i andre fag.¹⁴

I bekendtgørelsen for **erhvervsfag 2- arbejdspladskultur** er det for eksempel et fagligt mål, at "eleverne kan deltage i dialog om arbejdspsykologiske emner som sexismen, seksuel diskrimination og forskelsbehandling".¹⁵

I **samfundsfag** er en del af kernestoffet "Det psykiske arbejdsmiljø herunder rettigheder og pligter ved seksuel chikane på arbejdsmarkedet"¹⁶

Og **psykologi** indeholder blandt andet kernestofområder om "sprog, krop og kommunikation".¹⁷

Seksualundervisning er relevant i forhold til elevernes og lærlingenes eget liv, men kan også være en faglig forudsætning især for de studieretninger, der orienterer sig mod omsorgsarbejde og pædagogisk arbejde.

Forud for nogle **hovedforløb indenfor sundhed og omsorg**, er der således krav om, at elever og lærlinge har kompetencer i forhold til blandt andet, at yde omsorg, sygepleje og praktisk hjælp til borgere og reflektere over borgerens "intimsfære og blufærdighed".¹⁸

13. retsinformation.dk/eli/lt/2022/555

14. OBS: Her er givet forslag til relevante fag, hvori seksualundervisning kan integreres, men der kan være flere fag. Se de enkelte fags bekendtgørelser.

15. retsinformation.dk/eli/lt/2022/555

16. retsinformation.dk/eli/lt/2022/555

17. retsinformation.dk/eli/lt/2022/555

18. retsinformation.dk/eli/lt/2022/640

SEX & SAMFUNDS ANBEFALINGER TIL GOD SEKSUALUNDERVISNING

Sex & Samfund har udviklet en række tilgange og anbefalinger til, hvordan seksualundervisningen kan rammesættes, som vi præsenterer herunder. Anbefalingerne er udviklet bredt til alle uddannelsesstyper, hvor der er tale om et undervisningsforhold, og tilgangene er et pædagogisk-didaktisk grundlag, hvorfra man som lærer kan undervise i seksualundervisningens mange forskellige emner.

Det er imidlertid også en god idé, at man som ledelse orienterer sig i, hvordan seksualundervisning kan gennemføres med fokus på at skabe et trygt rum for undervisningen og hvilke principper, der kan ligge til grund for de indsatser, man som institution vælger at implementere eller styrke. Arbejdet med det trygge rum og undervisningsprincipperne kan også fungere som inspiration til den overordnede tilgang, man som ledelse og lærer vælger at tage udgangspunkt i i sit arbejde med trivsel og samtykkekultur på uddannelsesstederne, og på den måde anvendes som grundlag for en dialog om den enkelte institutions tilgang til seksualundervisning.

Sex & Samfunds tilgang til seksualundervisning er baseret på en anbefaling om et trygt læringsrum samt seks grundlæggende pædagogiske og didaktiske principper.

- Formålet med Sex & Samfunds sundheds- og seksualundervisningsindsatser er:
- At unge og voksne udvikler handlekompetence i relation til seksualitet, trivsel, rettigheder og sundhed

At bidrage til øget anerkendelse af mangfoldighed og bekæmpelse af diskrimination.

Et trygt rum i undervisningen

Sex & Samfunds erfaringer viser, at elever der oplever seksualundervisningen som et utrygt forum, undlader at deltage og stille spørgsmål af frygt for at blive grinet af eller at udstille sig selv. Et trygt læringsrum er derfor en forudsætning for, at eleverne oplever tillid til hinanden, og at der er plads til at stille spørgsmål og sammen undersøge, hvad de forskellige emner og dilemmaer handler om.

Elevers evne til at respektere og anerkende hinandens forskelligheder udvikles i undervisningen, og tryghed spiller en vigtig rolle i forhold til den generelle trivsel i klassen. For eleverne er det afgørende for udbyttet af undervisningen, at de oplever, at der er respekt for hinandens forskellige erfaringer og synspunkter. Det gør det også tryggere for læreren selv, når der er en fælles ramme om undervisningen.

Det er lærerens ansvar at skabe trygge rammer for undervisningen, og en god lærer-elev-relation afhænger af, at eleverne og lærlingene oplever sig anerkendt og hørt. Fordi seksualundervisningens emner kan være mere private og følsomme end i andre fag, kræver det en særlig opmærksomhed på hvad der skaber hhv. tryghed og utryghed.

Redskaber til at sætte grænser

For nogle elever kan utryghed i seksualundervisning handle om en usikkerhed om, hvad seksualundervisning handler om, og hvad der konkret skal ske. Man kan imødekomme og minimere denne usikkerhed ved at være tydelig omkring, hvad der skal foregå og ved at fastsætte klare aftaler for undervisningen sammen med eleverne.

Handler undervisningen om krop, sex og seksualitet kan det være en god idé at eleverne har redskaber til selv at sætte grænser, hvis der er noget, de ikke ønsker at deltage aktivt i. Det anbefales, at læreren og eleverne sammen aftaler, hvad man konkret kan gøre, hvis man ønsker at melde fra. Det kan for eksempel være at det er ok at melde pas på at svare eller deltage i en specifik del af en øvelse, og bare lytte.

Et godt udgangspunkt for at skabe tryghed i undervisningen er at aftale, at hverken elever eller lærer taler om egne erfaringer (eller fortæller om andre elevers erfaringer). Dels er det ikke relevant for den fælles læring om et emne, hvad én person har oplevet, og dels kan det føles grænseoverskridende at høre om nogens privatliv i skolen; eller man kan komme til at fortryde, at man delte noget privat. I stedet kan man bruge eksempler, der tager afsæt i fiktive eller autentiske historier om unge. Det er lærerens opgave at støtte eleverne i at holde fast i den aftale.

Det er også vigtigt, at man er opmærksom på og straks reagerer på drillende eller diskriminerende udsagn. Det kan være nedgørende kommentarer i forhold til køn og seksualitet, seksuelle lyster og oplevelser eller fordomsfulde kommentarer i forhold til krop, etnicitet eller hudfarve.

Forslag til aftaler om det trygge rum¹⁹

- Alle ved, hvad der skal ske.
- Man deltager, men har mulighed for at sige fra.
- Elever og lærere taler ikke om deres privatliv eller personlige oplevelser.
- Der er respekt for forskelligheder.
- Diskriminerende kommentarer som for eksempel homofobi accepteres ikke.

19. Find øvelsesvejledning til "Det trygge rum" her: underviserportal.dk/ungdom/uge-sex-paa-ungdomsuddannelser/det-trygge-rum

6 GRUNDPRINCIPPER FOR GOD SEKSUALUNDERVISNING

Sex & Samfunds tilgang til seksualundervisning er baseret på seks grundlæggende principper og anbefalingen om at skabe et trykt læringsrum. Som nævnt kan flere af principperne herunder også fungere som inspiration til den overordnede tilgang, man som leder ønsker at have til arbejdet med seksualundervisning i bred forstand.

1 Unge er kompetente aktører

At være kompetent aktør betyder, at man har forudsætninger og evner til at være en aktiv deltager i samtaler om sit eget liv og verden. Derfor skal elevernes viden, erfaringer og tanker tages alvorligt og anerkendes som meningsfulde i undervisningen. Ledelse og lærere må se elever som værende ligebyrdige i dialogen om at afsøge muligheder, udfordringer og perspektiver i seksualundervisningen. Det betyder ikke, at eleverne hverken kan eller skal vide alt selv, men at deres stemme er berettiget på lige fod med (andre) voksne og med hinandens.

Det betyder i praksis blandt andet, at elevernes løsningsforslag i dilemmaøvelser tages alvorligt og som lige værdige til at modtage opmærksomhed, så længe de overholder aftalerne for det trykke rum (se side 20). Et eksempel kan være, at elever eller læringe inddrager religiøse perspektiver i deres løsningsforslag, som man som lærer enten ikke har

kendskab til, eller ikke selv mener er et vigtigt og relevant perspektiv. Her er det som lærer en fordel at være nysgerrig på, hvad eleverne selv oplever som gode handlemuligheder og hvorfor, og at gøre sig bevidst om, at nogle perspektiver på, hvad der er på spil for eleven eller lærlingen, måske kan være usynlige for læreren.

Når eleverne og lærlingene ses som kompetente aktører, øger det deres ejerskab over seksualundervisningen, hvilket er med til at gøre undervisningen mere relevant for dem. En oplevelse af at blive set som kompetente aktører kan også bidrage til at styrke elevernes kompetencer til at være en aktiv del af samfundet generelt, fordi de oplever, at deres stemme har betydning for fællesskabet.

Derfor er elevmedbestemmelse og elevinddragelse en rigtig god idé i både planlægning, gennemførelse og evaluering af seksualundervisningen.

2 Et interaktivt læringssyn og aktiv deltagelse

Med et interaktivt læringssyn ses læring som noget, der sker mellem mennesker og de omgivelser, som mennesker interagerer med. Det er derfor vigtigt, at der i undervisningen er fokus på relationer og den gensidige påvirkning internt mellem eleverne/lærlingene, mellem lærer og elev/lærling og med selve læringsmiljøet. Læreren skal være opmærksom på, hvordan man sikrer, at alle føler sig trygge ved at deltage i undervisningen, da både gode relationer og følelsen af tryghed går forud for læring.

Derfor anbefaler vi altid, at man arbejder med at skabe et trygt rum, før man har seksualundervisning, for at sikre det trygge læringsmiljø. Se side 20.

Et interaktivt læringssyn med fokus på aktiv deltagelse vil i praksis betyde dialogbaseret undervisning, hvor dialogen både kan ske i plenum, i mindre grupper eller i par. Eleverne og lærlingene skal gerne være aktivt deltagende i undervisningen, og derfor er dialog mellem dem helt central for, at de kan lære af og med hinanden. Dialogen mellem eleverne/lærlingene og læreren er også vigtig for at nuancere, uddybe og udfordre elevernes/lærlingenes perspektiver. Rollen som lærer består ikke i at formidle alle de 'rigtige' svar, men i at facilitere rum som giver eleverne og lærlingene mulighed for at være nysgerrige, kritiske, reflekterede og undersøgende over for relevante problemstillinger. Eleverne og lærlingene kan være aktivt deltagende på mange måder, og elever/lærlinge vil have forskellige muligheder og forudsætninger for at deltage.

Det er vigtigt at skabe lige deltagelsesmuligheder for alle. Derfor bør man altid være opmærksom på rammerne for elever, der ikke nødvendigvis trives i verbale dialoger. Det kan man gøre gennem øvelser, hvor de skal tilkendegive deres holdning om forskellige temaer ved at placere sig forskellige steder i lokalet. På den måde bruger deltager eleverne kroppen til at deltage aktivt. Man kan også vælge at gøre brug af en aktiv måde at melde pas på, for eksempel ved et kort, skilt eller lignende, der viser, at man lytter, men ikke vil udpeges til at sige noget højt. Eleverne kan også arbejde produkt- eller projektorienteret i undervisningen.

20. Jensen, B.B (2009):
Et sundhedspædagogisk
perspektiv på
sundhedsfremme og
forebyggelse i: Carlsson,
M., Simovska, V. & Jensen,
B.B.: Sundhedspædagogik
og sundhedsfremme.
Teori, Forskning og Praxis.
København: Aarhus
Universitetsforlag.

3 Handlingsorienteret undervisning

Seksualundervisningen skal naturligvis bidrage til udvikling af elevernes viden, men hvis målet er, at de også får styrket deres handlekompetence, skal deres viden være handlingsorienteret. Når undervisningen er handlingsorienteret, betyder det, at den giver eleverne mulighed for at træffe informerede og reflekterede valg for dem selv, på baggrund af den viden de har om blandt andet køn, krop, seksualitet og grænser. Eleverne skal ikke kun have oplysning om seksualundervisningens emner, de skal også lære om betydningen af deres handlinger for dem selv og andre. Et eksempel på dette kan være, at undervisningen ikke kun handler om hvordan man kan undgå uønsket graviditet eller seksydgdomme, men også handler om at reflektere sammen over, hvad der kan komme i vejen for, at man får brugt prævention. På samme måde bør undervisningen også styrke elevernes kendskab til, hvad de selv, klassen, samfundet m.m. kan gøre for at skabe positive forandringer²⁰.

Derfor er det en god idé at arbejde med dilemmaøvelser i seksualundervisningen. Det gør, at elever får mulighed for at udforske forskellige perspektiver og handlemuligheder i en hypotetisk og tryk kontekst. Det kan hjælpe eleverne, hvis de oplever et lignende dilemma i deres eget liv, at de allerede har gjort sig overvejelser omkring lignende situationer i undervisningen. Det er også en god idé at undervise i, hvor og hvordan elever selv kan finde viden, rådgivning og hjælp. Man kan altid henvise til **Sexlinien.dk**, som er Sex & Samfunds informations- og rådgivningsportal.

4 Et positivt syn på krop og sundhed

Et positivt syn på krop og sundhed betyder, at man forstår begge dele som nuancerede størrelser, og det inkluderer et fokus på sundhed som mere end fravær af sygdom og mistrivsel. At have en sund krop handler om mere end at undgå fysisk sygdom: Sundhed handler også om social trivsel, psykisk sundhed og livskvalitet²¹. Undervisningen bør derfor bidrage til, at eleverne få øje på de mange nuancer i sundhed, og hvordan relationer og fællesskaber kan påvirke sundhed og trivsel.

Eleverne kan eksempelvis arbejde med grænser og hvordan det at lytte til og give udtryk for ens grænser hænger sammen med ens sundhed og trivsel. Eller med kropsidealer og hvordan normer for kroppe påvirker vores syn på, hvad der er sundt eller usundt. Man kan ikke nødvendigvis se på en krop, om den er sund eller rask. Man kan heller ikke altid se, hvilke muligheder forskellige kroppe har for at deltage i forskellige sammenhænge. Et positivt syn på krop og sundhed indebærer derfor et fokus på, at alle kroppe er lige værdige, og at alle har ret til at bestemme over deres egen krop.

21. Simovska, V. (2012): Hvad er sundhed? i: Simovska, V. & Jensen, J.M. (red.): Sundhedspædagogik i sundhedsfremme. København: Gads Forlag.

22. sst.dk/da/Udgivelser/2020/Forebyggelsespakke-Seksuel-sundhed

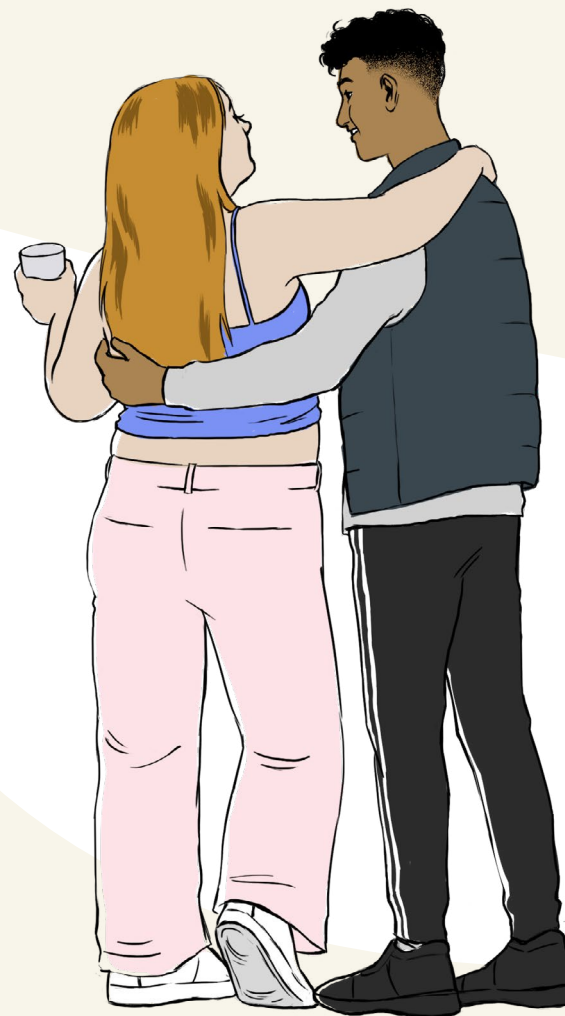
Seksuel sundhed

"Seksuel sundhed er et bredt begreb, der ikke kun dækker over fraværet af seksuelle dysfunktioner, sygdomme eller sårbarheder. At være seksuelt sund betyder at opleve en fysisk, følelsesmæssig, mental og social trivsel omkring sin seksualitet. Seksuel sundhed kræver derfor en positiv og respektfuld tilgang til seksualitet og seksuelle forhold, og mulighed for at have lystfyldte og sikre seksuelle oplevelser, fri for tvang, diskrimination og vold."²² Sundhedsstyrelsen

5 Et positivt syn på seksualitet

Seksualitet er en almindelig del af de fleste menneskers liv - både børns, unges og voksnes. Seksualitet er dynamisk og kan ændre og udvikle sig hele livet igennem. Unge har ret til deres seksualitet²³. Det vil sige ret til at udøve den, tale om den og udforske den, uden at det forbindes med noget skamfuldt, unormalt eller forbudt. Der findes mange normer i samfundet, som kan gøre det svært at tale om seksualitet på en åben, fordomsfri og positiv måde. Som lærer er det derfor godt at gøre sig bevidst om disse normer og tabuer for seksualitet, og hvordan de kan påvirke undervisningen.

At arbejde ud fra et positivt syn på seksualitet inkluderer stadig viden om risici, lovgivning, udfordringer og problematikker ved sex og seksualitet, og det betyder ikke, at man skal undlade at italesætte de udfordringer, der kan knytte sig til at være seksuelt aktiv. Et positivt syn på seksualitet betyder i stedet, at man som lærer tager udgangspunkt i et positivt fokus på sex og seksualitet i sin undervisning gennem de fortællinger, eksempler og dilemmaer, der arbejdes med. Her kan man for eksempel i sin undervisning om grænser og samtykke vælge at vægte et fokus på lyst, og hvordan man kan mærke, vise og finde ud af, om man selv og andre har lyst til det, man laver – frem for at fokusere på alle de måder, man kan komme galt afsted med sex, eller på seksuelle krænkelser og overgreb²⁴. Det kan også være når undervisningen handler om deling af intime billeder mellem unge. Her kan man som lærer holde fokus på, at det ikke er delingen af intime billeder i sig selv, som er ulovlig eller forkert, men at det er ulovligt og forkert, når billeddelingen foregår uden samtykke fra personen på billedet.

23. De seksuelle rettigheder er formuleret af den internationale organisation IPPF (International Planned Parenthood Federation), som Sex & Samfund er medlem af. Rettighederne tager udgangspunkt i FNs Menneskerettighedserklæring og Børnekonventionen, som Danmark har underskrevet. Læs mere om rettighederne på ippf.org (Sexual rights: an IPPF declaration).

24. Zaneva et al. (2022) What is the added value of incorporating pleasure in sexual health interventions? A systematic review and metaanalysis. PLoS ONE 17(2).

6 Forskelligheder og mangfoldighed er en ressource

Det er vigtigt at betragte forskelligheder og mangfoldighed som en ressource, så alle elever, uanset deres køn, seksualitet, krop, familie, religion, etnicitet, funktionsvariationer m.m. oplever, at undervisningen er relevant for dem. De emner, eksempler, fortællinger, billeder og film, der præsenteres i undervisningen, bør derfor repræsentere en bredde af forskellige måder at leve og se ud på. Det har stor betydning, at alle elever kan spejle sig selv i undervisningen, og at de får blik for den mangfoldighed, som er i vores samfund – men som de måske ikke selv har kendskab til.

Denne tilgang indebærer også, at eleverne reflekterer over og forholder sig kritisk til normer for eksempelvis krop, køn, familier og seksualitet i undervisningen. Det gælder især de normer, som kan være begrænsende for personers ret til at være og udtrykke dem, de er. Ved at skærpe elevernes bevidsthed om de normer, som er i klassen, familien, samfundet osv., styrkes deres demokratiske dannelse og mulighed for at udvide eller at bryde med disse normer og selv vælge og skabe det liv, de ønsker at leve.

Det er derfor også vigtigt, at man som lærer overvejer, hvordan man selv kan være påvirket af normer for køn, krop og seksualitet, og hvilken betydning de overbevisninger kan have for undervisningen.

For eksempel kan en undervisning om reproduktion handle om de mange måder man kan være en familie på. Man kan inddrage eksempler som viser adoption, seksuel reproduktion og assisteret befrugtning for både hetero- og homoseksuelle par og soloforældre samt familier uden børn. Det kan også være undervisning om sex og kønnede normer. Mange unge og voksne oplever stadig at blive mødt af normer for, at mænd helst skal have mange sexpartnere, og kvinder helst skal have få. Normer som disse kan være med til at skabe et pres og en udskamning, som begrænser alle uanset deres køn.

HVAD ER NORMER?

- Normer kan være (uskrevne) regler for, hvordan man skal opføre sig i bestemte sammenhænge.
- Det er majoriteten, dvs. dem der har magten i et givent rum, kultur eller fællesskab, der bevidst eller ubevidst er styrende for, hvilke normer der gælder.
- Normer kan komme til udtryk som (usagte) forventninger til, hvad man gør og siger i forskellige fællesskaber (blandt venner, familie, i skolen, klassen, samfundet). Derfor kan normer være med til at bestemme, hvad man gør og ikke gør.
- Normer er overalt, men de er svære at få øje på, fordi de er 'selvfølgelige'/usynlige.
- Normer er ikke i sig selv eller per automatik dårlige eller skadelige, men nogle normer er diskriminerende og forhindrer grupper i at deltage, være sig selv eller have lige adgang i samfundet.
- Normer ændrer sig med tiden, og hvis man vil, kan man bidrage til at ændre dem og lave dem om.

VED MISTANKE OM SEKSUELLE OVERGREB

Særligt i forbindelse med seksualundervisning kan man som lærer blive opmærksom på eller få mistanke om elever eller lærlinge, der har været eller er udsat for seksuelle overgreb²⁵. Det kan også være, at man som leder eller studievejleder får kendskab til hændelser, hvor man skal reagere.

Den enkelte institution har ansvar for at sikre eleverne og lærlingene mod krænkende handlinger. Det er derfor vigtigt, at der på institutionen udarbejdes klare retningslinjer, eksempelvis i en samværspolitik, og en handlingsplan, så institutionen er klar til at håndtere den konkrete situation eller mistanke om mulige krænkelse. Det er også vigtigt, at institutionens ansatte er klædt på til at kunne håndtere situationen på institutionen og holder sig opdateret på gældende lovgivning og muligheder for vejledning i sådanne situationer.

Får man som ansat kendskab til eller mistanke om seksuelle overgreb, skal man kontakte sin ledelse for at høre, hvilke retningslinjer, der gælder. Man kan som ledelse også ringe til sin lokale politistation for at søge vejledning om, hvordan institutionen bedst forholder sig til situationen.

Unge under 18 år

Som fagperson i skolen har man en skærpet underretningspligt til at indberette det, hvis man får kendskab til eller formodning om, at en elev eller lærling under 18 år har været udsat for et seksuelt overgreb. Denne udvidede indberetningspligt går forud for ens tavshedspligt. Får man kendskab til eller mistanke om seksuelle overgreb, skal man kontakte sin ledelse eller sin kommune for at høre, hvilke retningslinjer, der gælder.

25. Vi anvender Det Kriminalpræventive Råds definition af seksuelle overgreb, som er: "Hændelser, hvor en person er tvunget eller forsøgt tvunget til sex i form af vaginal-, anal- eller oralsex, samt de hændelser, hvor en person er blevet tvunget til at onanere på sig selv eller gerningspersonen": dkr.dk/materialer/vold-og-voldtaegt/seksuelle-krænkelser

RÅDGIVNING TIL ELEVER OG LÆRLINGE

CENTER FOR VOLDTÆGTSOFRE

Tilbyder hjælp og viden ni steder i Danmark: voldtaegt.dk

ERHVERVSUDDANNELSESELEVER IMOD FORDOMME (EIF)

Netværk af LGBT+-elever og -lærlinge på tværs af landet. Tilbyder et fællesskab, der deler oplevelser med, hvordan det er, at være LGBTQIA+person i sit fag og på sin skole og kæmper for at gøre op med fordomme og bidrage til at gøre skolerne mere inkluderende: eleverimodfordomme.com

ERHVERVSSKOLERNES ELEVORGANISATION (EEO)

Repræsenterer elever fra de tekniske erhvervsuddannelser, EUX, SOSU, PAU og HTX.

EEO varetager elevernes interesser og holdninger i den offentlige debat og sørger for, at få erhvervsskoleområdet på den politiske dagsorden.

Samtidig tilbyder EEO også hjælp og rådgivning til elevråd og elever, der har udfordringer eller problemer, der skal løses lokalt på skolerne:

eoo.dk

FAGFORENINGER

Elever og lærlinge, der er medlem af en fagforening kan få støtte til udfordringer, de evt. støder på i oplæringen. Se de respektive fagforeninger, der dækker forskellige fag.

HEADSPACE

Tilbyder rådgivning ved fysisk fremmøde og chatrådgivning til unge mellem 12 og 25 år om alle slags emner: headspace.dk

RESSOURCER TIL FAGPERSONER

SEX & SAMFUND TILBYDER:

- Oplæg og workshops for fagpersoner og lærere om emner som for eksempel grænser eller køn
- Kompetenceudvikling for fagpersoner og lærere, for eksempel om indhold, metoder og planlægning af seksualundervisning
- Supplerende seksualundervisning af Sex & Samfunds særligt uddannede seksualundervisersteam
- Konsulentbistand og sparring om eksempelvis samværspolitik og handlingsplan eller implementering af seksualundervisning. Læs mere om ovenstående tilbud på sexogsamfund.dk/tilbud-undervisning/bestil-undervisning-kurser-fra-sex-samfund
- Undersøgelser og rapporter om blandt andet prævention, køn og unges forståelse af samtykke: sexogsamfund.dk/om-os/udgivelser/sex-samfunds-undersogelser
- **Underviserportal.dk**, som er Sex & Samfunds gratis materialeplatform målrettet undervisere: underviserportal.dk
- **Determinkrop.dk** som er Sex & Samfunds gratis undervisningsplatform målrettet elever og lærlinge særligt til brug i seksualundervisningen: determinkrop.dk

ALLIANCEN MOD SEKSUEL CHIKANE

Skal bidrage til at skabe vedvarende kulturændringer og fastholde fokus på forebyggelse og håndtering af seksuel chikane i det danske samfund, herunder på arbejdsmarkedet og uddannelsesområdet. Alliancen er åben for alle relevante organisationer, der har interesse for og mulighed for at bidrage til kulturændringen. Læs mere her: seksuelchikane.dk

DANMARKS EVALUERINGSINSTITUT

Har udgivet et inspirationshæfte til at arbejde med elevtrivsel på ungdomsuddannelserne: eva.dk/ungdomsuddannelse/inspiration-bedre-elevtrivsel-paa-erhvervsuddannelserne

DANSK CENTER FOR UNDERVISNINGSMILJØ

DCUM tilbyder viden, råd og værktøjer til arbejdet med at styrke trivsel og tryghed for LGBT+-elever og lærlinge på ungdomsuddannelser. Læs mere her: dcum.dk/vaerktoejer-og-inspiration/trivsel-og-tryghed-for-lgbtplus-elever

DCUM giver også anbefalinger til at skabe inkluderende elev- og arbejdsfællesskaber og at forebygge grænseoverskridende adfærd. De har udviklet inspirationshæftet "Piger i 'mandefag'" med tilhørende dialogværktøj, som kan bruges til at starte en dialog om det at være pige på en mandsdomineret uddannelse. Læs mere her: dcum.dk/shop/materialer/piger-i-mandefag

DANSKE ERHVERVSSKOLER OG -GYMNASIER

Danske Erhvervsskoler og -Gymnasier er sekretariat for to organisationer, DEG-Lederne og DEG - Bestyrelserne, som sammen arbejder for at skabe bedst mulige forhold for de erhvervsrettede uddannelser. DEG tilbyder blandt andet juridisk rådgivning til erhvervsskolernes bestyrelser og ledelser.

EMU.DK

Artikelsamling med inspiration til at arbejde med trivsel for LGBTI-elever og -lærlinge på ungdomsuddannelser: emu.dk/eud/undervisningsmiljoe/lgbti

FIU LIGESTILLING

FIU-Ligestilling er et partnerskab mellem Dansk Metal, 3F, Serviceforbundet, Dansk Sygeplejeråd og HK, som udvikler og udbyder uddannelser, kurser, konferencer, dialogmøder og netværksaktiviteter med baggrund i fagbevægelsens og det internationale samfunds mål om ligestilling. Se mere på: fiu-ligestilling.dk/

FORENINGEN TIL STØTTE FOR TRANSKØNNEDE BØRN (FSTB)

FSTB tilbyder en ugentlig åben telefonrådgivning, hvor du kan få rådgivning i forhold til transkønnede børn og unge. Rådgivningen varetages af forældre til transkønnede børn.

På FSTBs hjemmeside kan du hente en gratis guide med viden og råd til fagprofessionelle, der arbejder med børn og unge. Læs mere på: fstb.dk/viden/stoet-transkoennede-boern-i-skolen

'HVOR GÅR GRÆNSEN?'

Arbejdstilsynets kampagne til forebyggelse og håndtering af seksuel chikane. Kampagnen indeholder konkrete værktøjer, der hjælper med at forebygge seksuel chikane på arbejdspladsen og med at håndtere situationer med uønsket seksuel opmærksomhed. Find værktøjerne på:

at.dk/arbejdsmiljoe/psykisk-arbejdsmiljoe/kraenkende-handlinger/hvor-gaar-graensen

KVINFO

På KVINFOs hjemmeside kan du finde viden og lovgivning om sexisme og seksuel chikane:

www.kvinfo.dk/sexisme-og-seksuel-chikane-2

LGBT+ DANMARK

Tilbyder viden og inspiration til at arbejde med lige muligheder og bedre trivsel for alle uanset kønsidentitet og seksualitet. Find eksempelvis:

Den lille guide til pronomener: lgbt.dk/undervisningsmateriale

LGBT+-ordbog: lgbt.dk/ordbog

LGBT-biblioteket: lgbt.dk/bibliotek

EKSTERNE TILBUD OM UNDERVISNING OG OPLÆG

AMNESTY INTERNATIONAL

Tilbyder gratis oplæg om menneskerettigheder. Læs mere på amnesty.dk

CENTER FOR DIGITAL PÆDAGOGIK

Tilbyder oplæg på ungdomsuddannelser om forskellige aspekter ved at være online, herunder digitale fællesskaber, køn og seksualitet. Læs mere på: cfdp.dk

CYBERNAUTERNE

Tilbyder foredrag og workshops for elever/lærlinge og fagpersoner om emner relateret til sociale medier og online fællesskaber. Læs mere her: cybernauterne.dk/priser

DAREGENDER

Tilbyder oplæg og workshops for elever, lærlinge og fagpersoner om emner relateret til ligestilling og kønnede normer. Læs mere her: daregender.dk

LOKALT POLITI

Nogle politikredse tilbyder skolebesøg og oplæg om for eksempel digitale krænkelse og samtykke. Kontakt den lokale politikreds for at høre mere: politi.dk/kontakt-politiet/kontakt-politikreds

SABA AH

Sabaah tilbyder workshops om antidiskrimination og normer relateret til etnicitet, religion, køn og seksualitet: sabaah.dk/book-outreach

SEX & SAMFUNDS SEKSUALUNDERVISERE

Tilbyder supplerende seksualundervisning om en bred vifte af emner. Kan bookes på sexogsamfund.dk/tilbud-undervisning/bestil-undervisning-kurser-fra-sex-samfund/faa-tilbud-paa-undervisning-kursus-eller-konsulentbistand

SUNDHEDSPLEJEN

Nogle erhvervsskoler har samarbejde med den lokale sundhedspleje om for eksempel undervisning, oplæg eller samtaler med elever og lærling

OM SEX & SAMFUND

Sex & Samfund er en NGO, der arbejder for alles lige ret til at bestemme over egen krop og seksualitet. I Danmark giver vi børn og unge viden om køn, krop og seksualitet gennem tidssvarende seksualundervisning samt telefon-, mail- og chatrådgivning på sexlininen.dk og privatsnak.dk. Internationalt er vi med til at fremme adgang til prævention og seksualundervisning samt kæmpe mod mødredødelighed og diskrimination af LGBT+ personer.

Vi har i mange år arbejdet for at styrke den seksuelle sundhed og trivsel for elever i grundskolen og på alle ungdomsuddannelser og FGU. Siden 2011 har vi udviklet undervisningsmaterialer til brug i seksualundervisning, som kan hentes gratis på Sex & Samfunds platforme: Underviserportal til lærere og Determinkrop til elever.

Læs mere på www.sexogsamfund.dk